

Nicolae Isar

NICOLAE BĂLCESCU.
EVOLUȚIA SPIRITUALĂ A UNUI MARE ROMÂN
- CU COMENTARII PRIVIND CORESPONDENȚA
ȘI SCRIERILE SALE -

*Cu mulțumiri fiicei mele,
Roxana, pentru sprijinul
acordat la corectura textului.*

Prof. univ. dr. **Nicolae Isar**

NICOLAE BĂLCESCU.
EVOLUȚIA SPIRITUALĂ A UNUI MARE ROMÂN
- CU COMENTARII PRIVIND CORESPONDENȚA
ȘI SCRIERILE SALE -

Volum dedicat Bicențenarului Bălcescu (1819-2019)

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2019

NICOLAE BĂLCESCU.
EVOLUȚIA SPIRITUALĂ A UNUI MARE ROMÂN
- CU COMENTARII PRIVIND CORESPONDENȚA
ȘI SCRIERILE SALE - *

**I. Activitatea și scrierile lui N. Bălcescu
până la 1848**

*1. De la copilărie și adolescență la primele
experiențe revoluționare*

Strălucit istoric, deschizător al istoriografiei române moderne, alături de Mihail Kogălniceanu, scriitor de mare talent, ilustru gânditor social-politic și revoluționar, figură reprezentativă a generației de la 1848, de-a lungul timpului, de la moartea sa cu mai bine de un secol și jumătate în urmă până în zilele noastre, Nicolae Bălcescu și-a înscris numele cu litere de aur în conștiința publică românească.

Într-o viață scurtă, de numai 33 de ani, - cât a durat, peste decenii, viața activă a lui Mihai Eminescu –, el a realizat scrieri istorice, sociale și literare, remarcabile pentru timpul lor, dar și pentru posteritate; totodată, a desfășurat o activitate febrilă, închinată mișcării de renaștere națională, în deceniile IV-VI ale secolului al XIX-lea, cu un spirit de sacrificiu oferind un model unic în epocă, pe care moartea sa prematură, în condiții dramatice, avea să-l pună și mai mult în lumină.

* Lucrare dedicată Bicentenarului Bălcescu (1819-2019).

Spirit ilustru, între cei câțiva aleși ai neamului românesc, în mod firesc, N. Bălcescu s-a bucurat de-a lungul timpului de interesul exegeților, istorici, critici literari, sociologi, în raport de izvoarele existente, aspectele importante ale vieții și activității sale fiind profund cercetate. Numai în ultimele două decenii de libertate a scrisului, unii critici, din ignoranță sau rea voință, au crezut că pedestalul pe care fusese așezat ilustrul revoluționar pașoptist, mai ales în deceniile de dictatură comunistă, era prea înalt și trebuia coborât, ei desfășurând un fel de campanie cu totul nedreaptă – cum se va produce și în cazul poetului național Mihai Eminescu-sugerând a diminua valoarea operei și personalității sale. Adevărul de necontestat pe care asemenea critici l-au pierdut din vedere este acela că N. Bălcescu se bucurase de o mare prețuire și în perioada anterioară dictaturii comuniste și că, odată cu înlăturarea exagerărilor decurgând din natura unui sistem politic revolut, figura revoluționarului pașoptist își merita pe deplin rolul de prim-rang în conștiința publică românească. Altfel, timpul va arăta cum se cuvine lipsa de temei a acestor critici – ca și în cazul lui Eminescu, cu care ne simțim tentați mereu să facem comparație –, figura lui N. Bălcescu urmând să ofere în permanență modelul de patriotism și spirit de sacrificiu, trimițând la valori morale de care, mai ales într-o epocă a cuvântului liber, dar și a contestărilor de tot felul, societatea românească are stringentă nevoie.

Marele revoluționar, căruia vrem să-i urmărim evoluția sa spirituală de-a lungul unei zbuciumate existențe a trăit – cât a trăit! – într-o etapă definitorie a mișcării de redeșteptare națională, între anii 1819 – 1852, toate gândurile și faptele sale din acest interval de timp fiind închinare definerii coordonatelor și aspirațiilor fundamentale ale poporului român; a fost un interval de timp în care s-au format, alături de el, și alți revoluționari de seamă, care, sub influența spiritului romantic au dat conturul

ilustrei generații, sub auspiciile căreia s-au desfășurat evenimentele revoluționare de la 1848 în Țările Române, s-au afirmat aspirațiile de unitate și independență națională la jumătatea secolului al XIX-lea, N. Bălcescu distingându-se între colegii săi ca principalul promotor al acestor idei și aspirații.

*

Ilustrului revoluționar, i-a fost dat să-și încadreze existența, în cea mai mare parte, în răstimpuri intercalând primele două revoluții din istoria modernă a românilor: din 1821 și 1848. S-a născut în București, la 29 iunie/ 11 iulie 1819, în ajunul evenimentelor din 1821, patronate de Tudor Vladimirescu, pentru a-și sfârși viața, în condiții dramatice, după revoluția de la 1848, în răstimpul exilului, la 17/29 noiembrie 1852.

Tatăl său a fost pitarul Barbu Bălcescu, iar mama, Zoe Bălcescu. Pe lângă cele câteva proprietăți în București, cea mai importantă avere a familiei o constituia moșia din Bălcești-Vâlcea. Era o familie de boieri de clasa a II-a, dacă avem în vedere încadrarea titlului de pitar în ierarhia boierească a timpului, dar și dimensiunea unei moșii de întindere mijlocie, cum era aceea din Bălcești. În orice caz, veniturile acestei moșii aveau să fie un important factor de sprijin pe parcursul studiilor tânărului N. Bălcescu, ale fratelui său mai mare, Constantin, precum și ale surorilor sale, Maria și Sevastița; în general, ele au constituit o importantă sursă de existență pentru aceștia, mai ales după decesul timpuriu al tatălui (1825¹).

¹ Pentru familia sa, vezi, între altele, Dan Berindei *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Edit. Sport-Turism, București, 1984, pp. 9-12; Cornelia Bodea și Paul Cernovodeanu, *Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu*, în „Studii”, XVI (1963), nr. 3; aceiași, *Vatra Bălceștilor*, Bălcești pe Topolog, 1971.

Născut, cum observăm, cu doi ani înainte de evenimentele din 1821, la data acestora, viitorul fruntaș revoluționar nu putea să recepteze sensul tulburărilor din anii 1821-1822. Este un fel de a judeca lucrurile! căci, în realitate, în sufletul unui copil de 2,3 ani, ca să nu mai vorbim de intervalul următor al copilăriei, până spre vârsta de 10 ani, șocul evenimentelor trăite în familie, lasă urme adânci, trăirile lăuntrice ale copilului având să se vadă an de an, pe măsura creșterii.

La restabilirea domniei pământene, în toamna anului 1822, în persoana domnitorului Grigore al IV-lea Ghica, Bălcescu împlinea 3 ani și, în bună parte, copilăria care a urmat s-a desfășurat în răstimpul acestei domnii, menită să stârnească vii speranțe în rândurile unei bune părți a boierimii, cu aspirații de emancipare politică și socială, după cum, tot în acest răstimp, activitatea școlii naționale de la „Sf. Sava”, întemeiată anterior sub conducerea lui Gh. Lazăr, se afirma ca un focar de lumină, marcând deschiderea unei noi etape în istoria societății românești.

Desigur, nu avem mărturii documentare despre evoluția copilăriei lui Bălcescu din acest răstimp, dar evoluția trăirilor sale sufletești, în conexiuni cu frământările din deceniul al III-lea, este ușor de presupus dacă ne gândim la zelul patriotic, cel puțin al mamei, așa cum se va afirma el, în epoca de la 1848, și care nu putea să-și afle originile decât în trecut sau, mai ales, dacă ne gândim la cultul lui N. Bălcescu pentru figura lui Tudor Vladimirescu, precum și la aprecierile sale pozitive privind domnia lui Grigore al IV-lea Ghica, așa cum le aflăm în opera fruntașului pașoptist, încă de la primele sale scrieri.

Cum se știe, domnia lui Grigore al IV-lea Ghica lua sfârșit în 1828, odată cu declanșarea noului război ruso-turc, care avea să aducă, ca și în războaiele anterioare ruso-turce sau ruso-austro-turce, multe suferințe pe pământ românesc. Acest

război se încheia, însă, din fericire, spre deosebire de cele anterioare, cu un tratat de pace – cel de la Adrianopol – a cărui anexă dădea satisfacție unor importante deziderate ale mișcării de renaștere națională: consacrarea principiului domniei pământene odată cu recunoașterea formală a dreptului de autonomie administrativă a Principatelor, desființarea deplină a monopolului turcesc asupra comerțului, reintegrarea vechilor cetăți-raiale, în teritoriul național, necesitatea reorganizării instituționale a Principatelor în baza elaborării unor regulamente organice, dreptul organizării unei oștiri naționale „pentru asigurarea ordinii interne” ș.a. Acestea se constituiau în hotărâri de mare interes național, cu condiția ca ele să fi fost aplicate cu sinceritate de cele două mari puteri, suzerană și protectoare, și dacă ele n-ar fi fost puse în pericol, de la bun început, de ocupația militară rusă, al cărui sfârșit se va afla un timp sub semnul incertitudinii.

În orice caz, la data încheierii tratatului de la Adrianopol, în 1829, N. Bălcescu împlinise 10 ani și, cel puțin de acum, evenimentele în curs de desfășurare intrau pe deplin în capacitatea de înțelegere a copilului, conjugate, bineînțeles, cu influența binefăcătoare a mediului familial. Sigur este că cel puțin o prevedere a tratatului de la Adrianopol, aceea vizând dreptul de organizare a unei oștiri naționale, avea să stârnească, peste ani, entuziasmul tânărului Bălcescu, așa cum această perspectivă de organizare a oștirii naționale, decurgând din tratatul de la Adrianopol și înscrisă ulterior în textele Regulamentelor Organice, stârnise entuziasmul majorității boierilor tineri, înclinați să meargă pe căile naționalismului și liberalismului, ale principiilor pe care le reclamau contactul cu spiritul european al timpului. Era acesta un avânt al tineretului liberal propriu începutului perioadei regulamentare, pericolul protectoratului rus

urmând să fie receptat de către patrioții români ceva mai târziu, spre sfârșitul deceniului al IV-lea, odată cu eșecul mișcării naționale conduse de Ioan Câmpineanu.

Întâmplarea face că de această speranță a tineretului patriot, pusă pe seama organizării oștirii naționale, se leagă și primele atestări documentare privind biografia tânărului Bălcescu. La 13 iunie 1838, când de acum împlinise vârsta de 19 ani, acesta solicita înrolarea în oștirea Țării Românești adresându-se polcovnicului Ion Odobescu, loctiitorul șefului oștirii, menționând cu acest prilej în textul cererii, o serie de date indispensabile reconstituirii biografiei sale, a studiilor efectuate în anii anteriori. Tatăl său, pitarul Barbu Bălcescu era decedat la această dată, iar mama contrasemna actul în discuție cu numele de „Zoia Bălcescu Pităreasa”. Astfel, aflăm că-și însușise la „Sf. Sava”, cât și în particular, discipline precum istoria universală, aritmetica, algebra, geometria, trigonometria, filosofia formală, dreptul civil și roman; de asemenea, limbile franceză, elină și latină². Cât privește informațiile din acest document privind studiile urmate în Colegiul de la „Sf. Sava”, precum și studiile efectuate în particular, în anii anteriori, până la vârsta amintită, acestea confirmau datele altor câteva izvoare³.

Odată cu aprobarea cererii de înscriere, în rândurile oștirii naționale, Bălcescu este înrolat cu gradul de iuncher și repartizat la escadronul 3, cu acest grad urmând să rămână până la sfârșitul carierei sale militare, de scurtă durată, până în toamna anului 1840.

² N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Corespondență*, ediție G. Zane, Edit. Academiei Române, București, 1964, p.35.

³ Vezi numai Horia Nestorescu, *Anii de studii ai lui Nicolae Bălcescu în Colegiul Național „Sf. Sava” din București (1832-1835)*, în „Revista Arhivelor”, XII (1969), nr.1, pp. 445-446.

Neîndoielnic, decizia lui Bălcescu în substratul ei conținea convingerea, sau cel puțin intuiția, privind rolul pe care armata națională urma să-l joace pe calea aspirațiilor de emancipare politică și socială; însă, totodată, ea reflecta și o anumită condiție a stării de precaritate materială a familiei, care nu ar fi putut suporta cheltuielile pentru studii în străinătate, la o dată când numeroși alți tineri din generația sa, cu alte posibilități materiale, luau calea acestei desăvârșiri intelectuale și a contactului cu Occidentul luminat ⁴.

Sinceritatea înrolării sale în oștirea națională și resorturile intime cu care el a luat această hotărâre, au devenit evidente în răstimpul acestor peste doi ani de serviciu militar, când el s-a angajat în acțiunea de alfabetizare a recruților din garnizoana sa, aici întemeindu-se cu ajutorul său, cum s-a scris, o adevărată școală pentru militarii de rând ⁵. Încadrarea în oștirea națională nu însemnase pentru el nicidecum un acord cu autoritățile statului, în viziunea sa, aceasta nefiind o simplă instituție monitorizată de autorități, instrument al acestora, ci ea avea rosturi mult mai înalte depășind în mod semnificativ granițele unei asemenea monitorizări. Ne explicăm astfel, participarea sa la conspirația revoluționară condusă de Mitică Filipescu, oferind exemplul unic pentru un ofițer din rândurile oștirii naționale. Cum se știe, descoperirea conspirației în octombrie 1840, a dus la arestarea participanților, apoi la judecarea și condamnarea lor la începutul

⁴ Vezi Dan Berindei, *Tineri români la Paris înainte de 1848* în vol. „Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă”, Edit. Enciclopedică, București, 1997, pp. 138-155; Nicolae Isar, *Românii la studii în Franța în anii 1800-1834*, în vol. „Relații și interferențe româno-franceze în epoca Luminilor (1769-1834) - Studii”, Edit. Universitară, București 2017, pp. 126-149.

⁵ Vezi C. Bodea, P. Cernovodeanu, *Primele școli ostășești din Țara Românească (1838-1840). Activitatea lui N. Bălcescu ca iuncăr-învățător*, în „Studii și articole de istorie”, VII, 1966.

anului următor (februarie 1841), o dată cu pedeapsa unei recluziuni de trei ani, tânărul Bălcescu fiind definitiv exclus din cadrele oștirii naționale⁶.

Neîndoielnic, este vorba de un eveniment capital în existența tânărului N. Bălcescu, care i-a schimbat nu numai cursul unei cariere militare, ci i-a influențat, în general, cursul vieții, dacă ne gândim la boala de piept pe care el avea s-o contracteze în răstimpul detenției, aceasta urmând să-i aducă, în perioada următoare, chinuitoare suferințe și, în cele din urmă, un sfârșit implacabil.

Din închisoarea de la mănăstirea Mărgineni din Prahova, avea să fie eliberat împreună cu alți condamnați, înainte de împlinirea termenului condamnării, la începutul anului 1843, noul domnitor Gh. Bibescu, succesorul lui Alex. Ghica, prin această grațiere voind a da un semnal de atragere a tineretului liberal.

Îl vedem după eliberare, încercând să-și creeze un nou drum în viață, pe calea unei cariere onorabile, tatonând, la un moment dat, chiar posibilitatea reluării carierei militare. Astfel, din București, la 23 octombrie 1843, adresându-se prietenului său I. Ghica, aflat la această dată la Iași, el se referea la zvonul conform căreia urma să se organizeze un corp de artilerie în cadrul oștirii naționale, în acest scop urmând să se recruteze câțiva tineri pentru a fi trimiși la studii la Paris. Cu conștiința unei depline naivități, își exprima dorința de a se număra între acești tineri, „cu toate că – scrie el – nu am tari nădejdi d-a izbuti, nu de Vodă [mă tem], dar de anturajul lui, în care am vro câțiva neprieteni”⁷. Dar, cum era vorba mai degrabă de „o poezie” decât de ceva realizabil, Bălcescu îl ruga pe Ghica să se intereseze pentru el de un post de

⁶ G. Zane, *Mișcarea revoluționară din 1840 din Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. III, 1963.

⁷ N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Correspondență*, p.37.

profesor la Iași. „Nu pui atâta importanță la bani, mărturisea el, cât la un clas pe care să-l poci preda cu plăcere”. Tot aici, în această scrisoare îi făcea lui I. Ghica – unul dintre cei mai apropiați prieteni, de-a lungul existenței sale, din adolescență până la sfârșit – o serie de alte confesiuni. Între altele, informându-l despre o reprezentație la București de către o formație străină a operei „Lucia di Lamermour” de care fusese încântat, el notează: „În teatru numai, mai putem trăi și sparge monotonia”. Importantă mai ales era, în această scrisoare, mărturia sa despre dorința de a scrie un articol despre vechea organizare militară la români, referindu-se la intenția lui Gh. Bibescu de organizare a oștirii după pilda Prusiei. Urma să scrie despre vechimea organizării militare la români, despre principiile organizării gărzii naționale și, „să povățuiască” spre o organizare ostășească a țării. Îi cerea lui Ghica părerea asupra acestui proiect și-l întreba dacă articolul preconizat ar fi putut să vadă lumina tiparului „în albumul său” de la Iași⁸. Cum se vede din următoarea scrisoare trimisă la Iași, Bălcescu era la curent cu evenimentele culturale din capitala Moldovei, reținând cu plăcere intenția lui M. Kogălniceanu, de care avea cunoștință, de a deschide cursul de istorie națională la Academia Mihăileană⁹.

Este de înțeles că lipsa unei slujbe permanente, pe care o resimțea, probabil, și în plan material, îl apăsa pe Bălcescu, și îl vedem insistând în scrisorile următoare adresate lui Ghica asupra rugămintii sale de a-i găsi o slujbă la Iași.

⁸ *Ibidem*, pp. 37-38. Era vorba, probabil, după G. Zane, de proiectata revistă care urma să apară la Iași sub titlul interzis de cenzură, „Propășirea”, la care aveau să colaboreze scriitori moldoveni și munteni, între aceștia, I. Ghica. Cf. *Note și materiale, op.cit.*, p. 464.

⁹ *Opere*, IV, *Correspondență*, p. 39.

Dar evenimentul semnificativ pentru viitorul tânărului revoluționar, l-a constituit, în cursul anului 1843, întemeierea societății secrete „Frăția”, împreună cu prietenii I. Ghica și Christian Tell. Numele acestora din urmă, avea să joace un rol important în viața și activitatea lui Bălcescu în anii următori. Curând, societatea secretă avea să aibă drept paravan, ca instituție legală, *Societatea Literară*, funcționând în București din toamna acestui an, iar apoi, peste un timp, din decembrie 1845, va avea să aibă tot ca paravan, peste hotare, la Paris, *Societatea Studenților Români*. Aceste societăți, la rândul lor, cum se știe, vor avea un rol important în pregătirea revoluției de la 1848.

2. Afacerea Trandafiloff în relatările lui Bălcescu

Odată cu începutul anului 1844, liniștea care părea a marca domnia lui Gh. Bibescu se risipea, ca și în cazul domniei predecesorului său, domnitorul urmând a face față tulburărilor provocate de Adunarea Obștească, și corespondența lui Bălcescu cu prietenul său de la Iași prinde parcă aripi relatând aceste frământări.

La 8 februarie 1844, într-o scrisoare, Bălcescu îl informează pe I. Ghica despre „emoțiile” provocate de dezbaterile Adunării Obștești în legătură cu „afacerea” Trandafiloff¹⁰. Era vorba de inginerul rus cu acest nume, venit la București cu câteva luni în urmă, care solicitase autorităților autorizația de exploatare a minelor din Țara Românească, iar guvernul, fără acordul Adunării, îi dăduse această autorizație¹¹. Scandalul s-a declanșat când inginerul rus, încurajat de succesul său, încalcând unele

¹⁰ *Ibidem*, pp. 46-48, despre datarea acestei scrisori vezi precizările lui G. Zane, în „Note și materiale” la *Opere IV*, p.467.

¹¹ Proiectul aprobat în Hurmuzaki, *Documente*, XVII, p.1003.

condiții stipulate în jurnalul cu care guvernul dăduse autorizația, într-un anunț tipărit, avertiza, după spusele lui Bălcescu, „că cine în 18 luni nu va iscăli contractul lui, apoi va perde minele sale”. Or, cum comentează Bălcescu, aceasta „era o expropriație silită, o alienație a țării în favorul acelei companii”. Întreprinzătorul rus pornise la acțiune dobândind iscăliturile mitropolitului și episcopilor, umblând din casă în casă și silind pe boierii proprietari de munți, ca și pe moșnenii din această zonă, să iscălească contractul formulat de el. Această situație adusă la cunoștința Adunării Obștești „s-a făcut mare mișcare”, scrie Bălcescu. S-au cerut explicații ministerului, care a invocat precauțiile sale, dar Adunarea a dezavuat anunțul tipărit de inginerul rus, iar vornicul care avizase formularul („L’altier Știrbei”) dă înapoi, făcând „amendă onorabilă” înaintea Adunării, recunoscându-și greșeala.¹²

„Zgomotoasele dezbateri” ale Adunării în această chestiune au ținut două ședințe și s-au încheiat cu un „discurs minunat” al lui Costăchiță Filipescu; „au vorbit ca un înger – scrie entuziasmat Bălcescu-; au atacat pe rus într-un chip minunat. Domnilor, zicea el ministerului, ziceți c-aveți formele pentru d-voastră, fie, dar noi știm că supt forme de multe ori s-au mascat trădarea; bănuiam, domnilor, și avem drept să bănuim, că țara este în poziție critică, în poziție de-a bănuii; să uităm, domnilor, că suntem deputați sau miniștri, și să ne aducem aminte că suntem toți români și frați. Să ne dăm mâna și asigurați-ne că aci nu e o trădare”¹³. Pentru această atitudine, C. Filipescu era felicitat de toți „à la barbe des ministres”, iar dezbaterile se încheiau cu un raport adresat domnului, în unanimitatea deputaților cerându-i anularea jurnalului ministerial și a actelor făcute ulterior. Și Bălcescu

¹² N. Bălcescu, *Opere*, IV, pp. 46-47.

¹³ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 47.

adaugă, cu ironie, referindu-se la o piesă de teatru care se juca la Iași,, spune dar că emoțiile noastre nu întrec pe acele ce vă dă *Coconășul de la Sadaghera*”¹⁴.

Cu acest prilej, adresându-se prietenului de la Iași, Bălcescu face o observație vizând deosebirea temperamentale dintre moldoveni și munteni. „Oricât mă voi socoti – scrie el –, vin tot la ce ți-am mai zis, că moldovenilor le plac mai mult speculația ideilor, iar muntenilor acția”. Și, în sensul acestei observații, îl îndeamnă pe Ghica, muntean de fel: „Tu, om d-acție, om de viitor, de ce nu dai mișcare acolo, fii pârghiul moldovenilor”¹⁵.

Revenind la opoziția deputaților în chestiunea „afacerii” Trandafiloff, Bălcescu ține să precizeze că atitudinea acesteia față de alte probleme nu este constantă. „Ca să venim la opoziție – scrie el –, nu prea simpatizez mult cu dânsa, căci e mai mult o opoziție de sistemă, decât de prințipi. Astfel, și proiectele bune, ca și cele rele ale ministerului cad”¹⁶. El se referea aici la proiectul guvernului de mărire a oștirii naționale cu un număr de 1900 soldați, a cărui respingere „au părut rău publicului și care, pe de altă parte, a supărat rău pe domn”.

Pe de altă parte, în aceeași scrisoare din 8 februarie 1844, Bălcescu ține să-l informeze pe prietenul de la Iași despre stadiul cercetărilor sale științifice. Despre studiul său privind organizarea militară în trecut scrie că voise să facă un simplu articol, dar ieșise o broșură. „Toți aici mă silesc a-l tipări în rumânește și franțozește”. Deși era hotărât a-l tipări în broșură, crede că este mai bine să fie publicat, în prealabil, în revistă, urmând, deci, precum promisesese, să i-l trimită la Iași pentru a fi publicat în

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 47.

foaie” („Foaie științifică și literară”)¹⁷. Cu scrisoarea următoare, din 7 martie 1844, Bălcescu îi trimite lui I.Ghica, la Iași, o parte din studiul său despre puterea armată, urmând a-i trimite partea a doua, cu poșta următoare, între timp, sperând să tipărească studiul la București, în broșură.

În această scrisoare, Bălcescu revine cu noi amănunte asupra dezbaterilor din Adunare, în „afacerea” Trandafiloff. Domnul fusese foarte supărat și trimisese Adunării două ofisuri cu admonestări, cerându-i să nu se mai ocupe „decât de socotoli”. La rândul său, Adunarea, „după vreo 5 seanțe furtunoase”, nelăsându-se intimidată, răspunde domnului „plângându-se de atacurile ce-i face” și stăruind în raportul său, în numita „chestiune”. Drept reacție, domnul s-a supărat și mai tare și a dizolvat Adunarea¹⁸.

Lumea, comentează Bălcescu, luase „mult interes” la această luptă între Adunare și domn; încăperea era umplută la maxim la ședințele cu dezbateri în discuție, până la 500 privitori, mulțimea aflându-se și pe afară pentru a afla rezultatul; în cursul acestei dezbateri a circulat „o poezie satirică” în pricina minelor, pe care i-o trimite. „Nu-ți poci închipui ce senzație au făcut! În trei zile nu era om care să n-o aibă la București. Pentru un om care cunoaște pricina și cursul dezbaterii pricinii în Cameră este un cap d-operă”¹⁹.

Era vorba aici de celebra poezie satirică a lui I. Eliade Rădulescu, *Măceșul*, cu săgeți critice la adresa inginerului rus

¹⁷ Este vorba aici de proiectatul prim număr al „Propășirii”, cel interzis și confiscat, în al cărui program, între colaboratori, figura și N. Bălcescu, cu nr. următor, revista urmând să apară sub titlul de *Foaie științifică și literară* (cf. G. Zane, *Note și materiale*, p. 468).

¹⁸ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 49.

¹⁹ *Ibidem*.

Trandafiloff. Sub acest titlu, poezia făcea aluzie la trandafir, care la rândul ei trimitea la Trandafiloff („trandafir cu of în coadă”). În consens cu protestul Adunării Obștești, poezia dădea expresie unei stări de spirit cu vii reverberații în planul mișcării de rededeșteptare națională:

„Măi măceșe, măi măceșe
 [.....}
 Dă-ne pace și te cară
 Du-te dracului din țară”²⁰

3. Primele studii de anvergură (1844-1846)

În primăvara anului 1844, la vârsta de 25 de ani, Bălcescu publică primul său studiu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Prințipatului Valahiei până acum*, care a apărut mai întâi în revista de la Iași, „Foaie științifică și literară”, publicație concepută de patrioții moldoveni sub titlul de „Propășirea”, dar interzisă de autorități sub această denumire²¹.

Studiul s-a bucurat de la început de un veritabil succes, la scurtă vreme, după ediția din revistă fiind tipărit separat, în broșură, în tipografia de la Iași, „Foaie sătească”. De asemenea, la scurt timp, la sfârșitul aceluiași an, pe fragmente, este tipărit la Brașov, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, și la București în „Curierul românesc” al lui I. Heliade Rădulescu. Peste doi ani,

²⁰ Asupra acestui moment, vezi M. Anghelescu, *Ion Heliade Rădulescu. O biografie a omului și operei*, București, 1986, pp.175-179. De asemenea, N. Isar, *O istorie a Principatelor Române. De la emancipare politică la Unire (1769-1859)*, Ediție revăzută, 2016, pp. 304-305.

²¹ „Foaie științifică și literară”, Iași, an. I, 1844, nr. 19-23, 28, 31 (mai-august 1844).

în 1846, va vedea lumina tiparului și în publicația de la Paris,, „Revue de l’Orient”, sub semnătura publicistului francez filo-român J.A. Vaillant.²²

De la început, autorul ține să sublinieze preferința lui pentru studiul istoriei acestei instituții: „Am preferit a lucra instituțiile ostășești înaintea oricăror altora, căci aceste instituții sânt cele mai minunate ce au avut părinții noștri, căci ele au fost mărirea și puterea țării în vreme de patru veacuri; în sfârșit, căci sânt convins că țara românilor de își va lua vreodată rangul ce i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datoare mai mult regenerației vechilor instituții ostășești”.²³

Este subliniată aici, de fapt, ideea esențială a studiului: pledoaria tânărului Bălcescu pentru renașterea armatei naționale ca element de bază al renașterii naționale.

Trecând la analiza structurii armatei în evul mediu, Bălcescu se referă la cei trei factori care stătuseră la baza acestei organizări: armata permanentă (slujitorii plătiți cu leafă); miliția (slujitorii scutiți de biruri); ridicarea gloatelor (a întregii populații în caz de război). Și autorul, în spiritul romantic al viziunii sale, notează aici: „Armata românească a fost cea dintâi armată permanentă a Europei”²⁴; organizarea ei datează de la Negru Vodă și mai ales de la Mircea cel Bătrân, „întemeietorul armatei românești”²⁵. În lumina acestei viziuni, autorul referindu-se la cel de al doilea factor, miliția, consideră că de la început statul a fost organizat ostășește; odată cu organizarea județelor, acestea au fost împărțite

²² An X, 1846, pp. 81-108, sub titlul, *Force armée et art militaire des Romans depuis la fondation du duché de Valachie jusqu’à nos jours*.

²³ N. Bălcescu, *Opere, I*, pp. 45-46.

²⁴ *Ibidem*, p. 50.

²⁵ Despre explicația acestor exagerări, vezi, în primul rând, N. Iorga: cf. N. Isar, *Nicolae Bălcescu în viziunea lui N. Iorga*, Editura Ars Docendi, București, 2016, pp. 37-40.

în căpitanii, de câte 1000 de oameni, conduse de căpitani, care aveau în județe putere judecătorească și administrativă, dar și ostășească. Aceștia sunt slujitorii care asigură paza orașelor, dar și a granițelor, fiind scutiți de dăjdii.

Cât privește cel de al treilea factor, ridicarea gloatelor, în caz de primejdie, Bălcescu în același spirit romantic, cu evidente exagerări scrie: „În nicio țară ca în Țările românești, această generală armare nu s-a întâmplat mai de multe ori”²⁶, numărul total al oștirii putând ajunge până la 100.000 de oameni.

De asemenea, în arta militară, crede Bălcescu, românii nu au fost în urma „celorlalte nații europene”, în acest sens exemplificând cu bătălia de la Călugăreni care „este cea mai strălucită, despre vitejia și știința militară a românilor. Generalul cel mai isteț al veacului de acum n-ar putea face niște dispoziții mai bune decât acele ce făcu Mihai Viteazul”²⁷.

Din păcate, această evoluție a puterii în Țara Românească, constată Bălcescu, avea să fie întreruptă de regimul domniilor fanariote, instalarea primul domnitor fanariot în Țara Românească, în persoana lui Nicolae Mavrocordat, fiind „o zi de doliu pentru români”²⁸. Despre acesta el scrie mai departe: „Fanariotul pricepu bine că puterea românilor era în instituțiile lor; de aceea nu întârzie a săpa acele instituții spre a pregăti neamului său o lungă domnie”²⁹. Sub acest raport, ca și sub altele, prezentarea făcută de Bălcescu domnitorilor Nicolae și Constantin Mavrocordat este pe deplin negativă; dacă primul începe reducerea armatei permanente și a miliției, al doilea o duce la capăt. Excepție de la această linie politică distructivă ar fi făcut-o

²⁶ N. Bălcescu, *Opere*, I, p. 60.

²⁷ *Ibidem*, p. 65.

²⁸ *Ibidem*, p. 69.

²⁹ *Ibidem*.